

АНОТАЦІЯ

Прус Ю. І. Організаційне забезпечення управління просторово-економічним розвитком України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 – Менеджмент (Галузь знань 07 – Управління та адміністрування). – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2020.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню теоретичних положень та розробці методичних підходів і рекомендацій з удосконалення організаційного забезпечення управління просторово-економічним розвитком України. У роботі досліджено теоретико-методичні засади організаційного забезпечення управління просторово-економічним розвитком. Уточнено концептуальні передумови формування просторового капіталу: досліджено сутнісні характеристики, структурні та інституційні компоненти просторового капіталу. Серед структурних компонент виокремлено виробничу, демографічну, інноваційну, мережеву та інформаційну, для кожної з яких узагальнено індикатори оптимального розвитку.

Проведено порівняльний аналіз індустріальної та постіндустріальної парадигм територіального розвитку, який дає змогу обґрунтувати закономірності еволюції економічного простору від фізичного базису розміщення господарських об'єктів до середовища взаємодії суб'єктів господарювання на певній території. Запропоновано класифікацію та визначено особливості функцій економічного простору: функція розміщення, інформаційна, координуюча, регулююча функції, функція оптимізації. У ході дослідження розглянуто питання зміни парадигми реалізації політики на основі спеціалізації від періоду функціонування раднаргоспів до створення кластерів на сучасному етапі розвитку економіки України.

Узагальнено принципи (інтеграційні та поляризаційні) та мережеві форми організації просторового капіталу. Серед мережевих форм організації просторового капіталу виокремлено адміністративну (інституції та мережа юрисдикції), соціальну (інституції та зона обслуговування) та транспортно-комунікаційну (фізична мережа – авто- та залізничні шляхи, мережа вулиць, трубопроводів тощо), а також проведено оцінку стану їх розвитку на рівні локальних територіальних утворень Харківської області. Проаналізовано тенденції концентрації компонент просторового капіталу на субнаціональному та локальному рівнях. Оцінено вартісні характеристики просторового менеджменту для локальних територіальних утворень, результати якої підтверджують загальну тезу про доцільність створення потенційно спроможних громад з чисельністю населення більше 5 тис. мешканців, яка лежить в основі реалізації реформи децентралізації в Україні.

Розкрито етимологію та основні наукові тлумачення поняття «капітал», його класифікацію. Встановлено, що серед визначень капіталу найбільш релевантними до просторового розподілу економічної діяльності є поняття територіального капіталу. Розглянуто класифікацію компонент територіального капіталу: традиційний квадрат, інноваційний хрест. Запропоновано підхід до виокремлення категорії «просторовий капітал», під яким пропонується розуміти сукупність мереж, локалізованих на просторі, що визначають можливості включеності індивідів та інституційних одиниць до процесів соціально-економічного розвитку.

Обґрунтовано основні характеристики просторового капіталу: рівномірність, структурна подібність, включеність. Узагальнено показники та методи кількісної оцінки нерівномірності розвитку просторового капіталу за критеріями масштабу, структури та динаміки нерівномірності. Запропоновано розширити спектр структурних оцінок розвитку просторового капіталу за ознаками внутрішньої технологічної структури, експортної (імпортної) спеціалізації, інтелектуального капіталу, структури інвестиційних потоків та структурної динаміки. Запропоновано підхід до виокремлення кращих

траєкторій мобілізації просторового капіталу на основі структурної подібності його вихідних параметрів.

Проведено аналітичну діагностику чинників та передумов організації просторово-економічного розвитку України. Проведено ретроспективний аналіз впливу демографічної компоненти на розвиток просторового капіталу шляхом розрахунку індексів динаміки та нерівномірності демографічної компоненти просторового капіталу у період домінування різних моделей господарювання (1970–1990 роки та 1991–2018 роки). Використавши авторський підхід до позиціонування територіальних одиниць первинного рівня за рівнем включеності мешканців у процеси просторово-економічного розвитку, побудовано матрицю включеності мешканців ОТГ Харківської області у процеси просторово-економічного розвитку. У роботі запропоновано піраміду форм включеності мешканців у процеси просторово-економічного розвитку, в основі якої лежать форми, які меншою мірою пов'язані з проявом активності та ініціативності людини щодо покращення якісних характеристик простору за місцем їх проживання, а на вершині форми, які передбачають інвестування людиною власного часу, інтелектуальних, а у деяких випадках і фінансових ресурсів.

Розкрито особливості процесів організації інноваційно-орієнтованого розвитку на локальному рівні. Узагальнено оцінки міжнародних рейтингів щодо інноваційної спроможності і технологічної готовності України. Проведено оцінку схожості регіонів України за рівнем інноваційного розвитку. Побудовано структурно-процесну схему інноваційної системи Харківської області. Запропоновано підхід до удосконалення політики інноваційно-орієнтованого розвитку на локальному рівні шляхом адаптації моделі «потрійної спіралі», фокусування на інноваційних інтервенціях та організаційного забезпечення залучення кращих доступних практик.

Узагальнено сучасні концепції та чинники економічного зростання територій. Обґрунтовано залежність між ВВП і конкурентоспроможністю країни та просторовою інтеграцією бізнесу (за індексом глобалізації). Проведено діагностику рівня включеності підприємницьких структур ОТГ

Харківської області у процесі просторово-економічного розвитку та запропоновано ієрархічне упорядкування форм включеності підприємців у вказані процеси від місць їх локалізації до включеності у глобальні ланцюги створення доданої вартості у якості рівноправних партнерів. Запропоновано оптимальну модель взаємодії компонент просторового капіталу, що забезпечує його збалансований розвиток. Обґрунтовано вагомість просторового чинника для функціонування різних видів економічної діяльності. Виокремлено кращі траєкторії мобілізації просторового капіталу, виходячи зі структурної подібності його вихідних параметрів для Харківської області та 205 регіонів країн ЄС.

Узагальнено чинники удосконалення якісних параметрів економічного простору. Виокремлено особливості трансформації системи управління просторовим капіталом під впливом глобальних викликів (цифровізації, сервісизації, Індустрії 4.0, декарбонізації економіки), які призводять до появи нових систем виробництва, фінансування, організації ринку, доставки товару, власності, управління. Досліджено вплив таких трансформацій на функціонування та діяльність представників основних груп стейкхолдерів просторово-економічного розвитку: бізнес-структур, державного врядування та населення.

Проаналізовано вплив просторово чинника на трансформацію організаційно-поведінкових моделей суб'єктів господарювання. Виокремлено три типи бізнес-моделей підприємницьких структур залежно від конкурентних переваг та джерел формування доданої вартості: бізнес-моделі підприємств, які фокусуються на масовому виробництві, ненасиченому виробництві чи динамічному виробництві. Проведено порівняльний аналіз бізнес-моделей суб'єктів господарювання України та Польщі за видами економічної діяльності, які формуються під впливом просторового чинника.

Запропоновано підхід до діагностики просторових особливостей процесів планування та проєктування територіального розвитку. Проаналізувавши розподіл обсягів фінансування Планів реалізації Стратегій розвитку регіонів України на 2021-2023 роки за передбачуваними проєктами,

виокремлено пріоритети фокусування стратегій розвитку регіонів України. Для більшості регіонів України характерні стратегії ексклюзивного та селективного фокусування; збалансованість розподілу обсягів фінансування між компонентами розвитку просторового капіталу не виявлена у жодному регіоні. Проаналізувавши розподіл джерел фінансування Планів реалізації Стратегій розвитку регіонів України у 2021–2023 роках (державний бюджет, місцевий бюджет, інші кошти), уточнено реактивну та проактивну моделі реалізації політики просторово-економічного розвитку. Проведено оцінку якісних параметрів Планів реалізації регіональних стратегій розвитку шляхом розрахунку рівнів їх агресивності та розвитковості.

З метою подальшого впровадження у практику розроблено концептуальну схему удосконалення організаційного забезпечення управління просторово-економічним розвитком, яка охоплює глобальні виклики та локальні передумови просторово-економічного розвитку; мету, пріоритети, моделі та сценарії просторово-економічного розвитку, а також очікувані результати від її впровадження. В основі запропонованої моделі лежить підхід багаторівневого управління, який передбачає налагоджену взаємодію між політичними, економічними та соціальними акторами, а також поєднання їх зусиль для досягнення конкретних пріоритетів просторово-економічного розвитку.

Ключові слова: управління просторово-економічним розвитком, просторовий капітал, мережеві форми організації, включеність, інноваційні інтервенції, кращі доступні практики, індекс структурної відстані.